

számítón — inkább tájékoztató, mint problémafelvető írás. E negatívumok azonban korántsem jellegadóak, Kiss Ferenc munkájának értékét nem befolyásolják.

Kiss Ferenc tanulmánykötete nem igazolja azokat a borúlátó teóriákat, melyek a mai magyar kritika válságát konstatálják. Sőt, inkább arra bizonyíték, hogy kedvezőtlen viszonyok közepette is fel lehet nőni a szépirodalom egyenrangú partnerévé. De csak akkor, ha az emelkedés nem ön-, hanem közérdekű, s az aspirációknak a tehetség mellett megvan a morális felelőssége is. (*Szépirodalmi.*)

GREZSA FERENC

A porondon

DÖBRENTAI KORNÉL: NAPLÖVŐ

Sokak által és sokféleképpen szerethető a költészet. Műsáí azonban mára mintha elunták volna a hercehurcát akörül, hogy egyáltalán szükség van-e rájuk — s mintha kezdenének cédamód viselkedni. Mintha túl könnyedén odaadnák magukat egyetlen festett éjszakára, s mintha azokkal bálnának legkegyetlenebbül, akik önszejtón, magukat föladva közelednek hozzájuk.

És aki ebből a csak azért is cemeneségből nem kér, mert bár lenne út fel is, le is, de nem éri be útszéli félmosolyokkal, az odahagyhatja ugyan Kalliopét, oda Eratót, Polühümniát és Melpomenét, hogy magán Apollón, a művészetek pártfogó napistenén kérje számon tehetetlenségét; megfenyegetheti kötete címével is: Naplövő — tehet bármit, hiszen önáldozása menti, csak számoljon azzal, hogy le kell írnia: „szájam csupaseb méhe a szónak...”, csak számoljon azzal, hogy kötete kilencszáz példányban jelenik meg.

Döbrentei Kornél harmadik verseskötete azt bizonyítja mégis: így érdemes. A már régen megtalált hang most még árnyaltabb, még visszafogottabb lesz — „Háttérben a tenger, mint a tomboló férfizokogás.” (*Elgurult üveggolyók*) —, még áttételesebb — „Anyókaölben, hol kakasvérből / születik meg az öregeste, / a fény szobra: rézmozsár tündököl, / hogy a szívemtől elijessze / az acsargó, sakálfejű árnyat...” (*Rézmozsár*) —, hogy végretekig csiszolt képek után jelenthesse ki: „gondolatok a csönd gerillái.” (*Aradi ősz.*)

A mutatványosok aláhálózott produkciói seregestül vonzották mindig a szájtátiakat. S kit ne kísértene meg a felcsattanó taps? Ám miközben sokan verseskötetek egyszülőző sorával próbálták leplezni belső bizonytalanságukat, Döbrentei ilyen mondatokkal határolta el magát a divatoktól: „Körülülöm gyémántomat a tengert, egymagam.”

Pedig Döbrentei lassan érő költő. Lassan érő, hiszen iránymutatást alig kaphatott, alig túrt. Első kötete, az 1972-es *A Skorpíó jegyében* című el is árulta ezt. Az idő tájt, mint az induló fiatalok közül oly sokan, még a verseit akarta élni, és nem az életét a vers foglatatába csiszolni. Egyaránt vonzódtott sárhoz és aranyhoz, talmihoz és valódihoz, gyermeki rácsodálkozással, őszintén. Szertelenül, egy mozdulattal akart összefogni eget és földet, hadd lüktessenek a szorításában. Csak egyvalamit nem kevert össze soha: a tisztességet a tisztességtelenséggel. Szélsőséges, néhol öncélúnak tetsző szókapcsolásaival, fogalmazása létéből eredendő fékezhetetlenségével mára ő maga is leszámolt. Leszámolt? Megérlelte azokat, s a Naplövőben már ilyen erős sorokkal tartja bilincsbén képzeletünket: „És mi úgy bömböltünk, hogy a sírás torkunkból / elszabadul mindenég-kerekében / terpeszállt a Teremtő...” (*Kentaurok a po-*

rondon). Mondhatná bárki, hogy megalkudott. Pedig csak az emlékeiben felkorbácsolódó tenger lett úrrá szél és vihar ösztönein.

A második kötet, az öt évig formálódó *Szökőén* már komoly műgondról tanúskodik. Ha az előző egy „kisgyerek” vacogásához volt fogható, aki erősebb mégis mindenkinél, de még nem tudja kordában tartani erejét, akkor a *Szökőévet* mér egy olyan „felnőtt” publikálja, aki tudatosította magában, hogy „Főlöttünk félárbcra eresztve / csattog az éjszaka.”

Ma divat Nagy Lászlót citálni, divat epigonjának lenni — ám utolsó, legnehezebben megközelíthető, képhalmozásos (mégis kristálylogikájú) verseiben mintha csak egyedül Döbrentei láta volna meg a megújulás lehetőségét. (Mintha csak ő vállalná, hogy rásütik az „érthetetlen”, a „minek ez” bélyegét?) Kétségtelen: a Naplövő versei is egy szuverén, öntörvényű akotói világról tudósítanak. De őszintén. De a páncélos szavak mögött — „bitőfaman-kóidon hová igyekszel, ország?” (*Aradi ősz*) — egy olyan költő vállalt esendőségével, aki már sebezhetetlen sem akar lenni: „Ronsolt lőlap a homlokom mögött...” „...a tusát hagyom örökül, nem az álmat...” (*Történetek Anyám szíve alatt, III.*) S hogyan fordul a nagy költő-előd emlékéhez is a *Sisak a fejfán* című versben! „...megtérek árnyék-mállasztott féltérden...” „... gerincek is fölélné kukac-ország...”

Döbrentei keserű költő. Tengert vesztett, tengert ismerő mondhatja csak: „...ha fú a szél, a négy égtájra hasított / Koppány lélegzi ránk hatalmasan a tenger / nászágy-szagát...”, de befejezni is csak az fejezheti így be, ahogyan ő, akit a tenger sós vízzel arcul öntött: „...és újra szülik majd / szenteltvíztől elrozsdált szívünket / a nagyhasú, messzeséggel várandós vi-torlák.” (*A tenger szaga.*)

Keserű? Visszavonom az állításomat. Száraz Györgynek ajánlott, *És mégis* című versében maga Döbrentei mutatja fel költői, emberi tartásának lényegét — a „nem megadás akaratát”, ahogy ő mondja —: „Hatalmas ököl hült helye az úr, / kínlódba női körbe a szívünk, / és mégis —...” Hogyan is lehetne keserű valaki, akinek édesapjára „a hóban kéken alvó mennykövek” leselkedtek?! Akinek életét „Mindhalálig betölti a patazaj”? Aki azt mondja, „vérbájoló asszonyillatot” tömjénezve: „ezerérmély barázda hasad, hogy / aki benne fogan, legyen irthatatlan, / miként a szeretet, és konok, mint az átok.”? (*A szántóvető.*)

Hogyan is lehetne keserű? Akiket történelmünk örvényei megforgattak, hogy fuldokolva lökje ki őket aztán a jelen, „felgöngölt törpék” és „lábszagú istenmímélők” közé, azok tudják, hogy „a Porondon, / hol a tavasz úgy hatja át a / röögöt, mint katedrálist a fohászsztatott vá-razokás...” ott nincs más, csak „isten-magány”. És aki felölti vértjét, mint Döbrentei a *Gladátorversben* — akár azzal a tudattal is, hogy testvérkéz idomítja a pusztulásra —, annak „a porond viadalgyűrte ráncaiból / mégis fellidérclik a spartakuszarc! —”.

Balladisztikussá mélyített töprengés az elmúlásról, amely segít „visszaszületni a földanya méhébe” (*Történetek Anyám szíve alatt, VIII.*), verssé emelt alkalmi(?) szózat: „...hosszú volt / országlásod, hitted, a fagy / gyémántaknya összetart...” (*A hőember halála*), és a felelősséget egy országért is magára vállaló tartás: „Soha nem ott ér véget a haza, / ahol a felcser-ülő barbár / vagdalkozása nyomán kiserkedt / bő folyamban a tiltás...” (*Egy régész naplójá-ból*) egyaránt jelzi: a Naplövő Döbrentei Kornél eddigi pályájának legmagasabb csúcsa. Már képes önmagát is gúnyosan a jövőbe tolni: „... amikor már nem aláz meg a szégyen / és négy-kézláb az élet ketrecében / le-föl járok idomított-szépen / s a vonítás lesz a békességem...” (*Égigérő babfa*). Már képes útravalóját, halott bátyja miatti „első teremő pillanatát” is hig-gadtnak, szuggesztíven elsorolni: „A Skorpió csillagképből kiúszom / anyám szíve alá, onnan mancoddal se / téphetsz ki, párduccá testesült árnyék...” (*Árnyékszelídítő*). És ami a leg-rendhagyóbb ezekben a versekben — költőjük, ha lehet, még hitelesebb, még őszintébb mó-don mutatkozik meg bennük. Első kötetét néhol áthatotta a nagyotmondás kényszere; s az egységes gondolatmenet is a Naplövőt jellemzi leginkább, a harmadikat. Döbrenteiben volt elég erő a folytonos megújulásra; volt elég felépíteni ugyanazzal a láttató, sőt, látnoki erővel a „hétköznapi” életet. Három kötetből. Három kötet ivén.

A láttató erő, az őszinteség, a megszemélyesítés, az elsodró fantázia képekre fűzött dina-

mikája azonban mindig is alapvetően érvényre jutott Döbrentei költői eszköztárában, csak úgy, mint a hitelesség, a tudatosság: harmadik verseskötete bizonyította egyértelműen, hogy eddigi erényei egy letisztult, fölösleges gesztusok nélküli, érett gondolkodóé voltak. Olyané, akit nem törhet meg a műzsák ledérsége. S talán a földi papjaik által rosszul felmért alacsony példányszám sem. (*Magvető.*)

DEÁK MÓR

Annus József: Esti üzenetek

A hetvenes évek kezdetén jelentkezett első figyelemre méltó novelláival Annus József, és az évtized második felében már két elbeszéléskötet dokumentálta bemutató s egyben összefoglaló szándékkal az epikusi pályakezdés legjobb eredményeit. Előbb a *Pányván*, majd a *Húsvéthétfő* című kötet adott hírt az íróvá avatás időszakáról. Velük lépett be alkotójuk a fiatal novellisták nemzedéki rendjébe, meg is szerevezve egyhamar saját helyét is a sok tehetséget felsorakoztató generációs együttesben, hiszen pályakezdő könyveivel egyéni élményvilág ábrázolójaként mutatkozott be, a teremtőjét képviselő novellisztikának nemcsak ígéretével, hanem a jól felismerhető sajátságos első bizonyító jeleinek demonstrálásával is.

Nem volt „berobbanó” jellegű ez a pályakezdés, hiányzott belőle a merész kezdeményezés, a meglepő kísérletezések újszerűsége s izgalma, ám azt is el lehet róla mondani, hogy mentes maradt az iránykereső tétováságtól, az íróavatásokat oly gyakran jellemző bizonytalankodásoktól is. Feladatát tudó, célját látó elbeszélőként mutatkozott be a *Pányván* s a *Húsvéthétfő* írója, ami természetesen nem egyenlő azzal, hogy egyenletes színvonalúan érett novellákat írt volna. Tehetségének alaptermészetét és ars poeticájának lényegét mindenesetre már ezekből a könyvekből is megismerhette az olvasó, aki most az *Esti üzenetek*ben a folytatás és folytonosság tanúbizonyságát is megtalálhatja.

Bebizonyította már Annus József, hogy anyagát nagyobb elbeszélő formákban is képes hitelesen megszólaltatni. Egyik legigényesebb és legelmélyültebb munkája épp a novellakeretből kilépő kisregényalakzat, vagyis a *Húsvéthétfő*, a második kötet címadó darabja. Emlékezetünkben több éves távlatból is könnyen felidézhető szép kisregényében sikerült megtalálnia a sűrítő és a részletezve kibontó ábrázolásmód egyensúlyát, fölépítve az egyszerre tágasnak és összevontnak érezhető epikai szerkezet egyedi változatát. Legalább folyóiratközlésekből ismerhetjük Annus József drámakísérleteit is, amelyek meggyőző igazolói lehetnek egy másfajta teremtő készségnek s alkotói rátermettségnek, érvényesen példázva a dramatikus műfajlehetőségek iránti vonzalom megalapozottságát. Az *Esti üzenetek*ben nem a műfajokkal s műformákkal kísérletező író áll előttünk, nem a különféle műfaji változatokkal tesz most újabb próbákat. Változatosság és sokféleség helyett műfajalkatilag inkább az egyöntetűség jellemzi a hűsz írást magába foglaló válogatást. A kötetzáró — egyszerre lírai bensőségű és riportszerűen dokumentatív — *ENSZ-ülések a Lélek cukrászdában* című rész kivételével a novellisztikus fikcionálás keretei között helyezhetjük el az írásokat. Az elbeszélő Annus József ezúttal az epikus kisformák művelőjeként szólal meg, a novellastruktúrán belül is a rövidre fogott előadás alkalmait keresve, a szerkezeti redukció lehető módjait próbálgatva, az erősen tömörítő ábrázolással kialakítható metszetszerű novellaképek mintáiban gondolkodva. Többnyire nagyobb igényű s nagyobb teherbírási szerkezetek ezek annál, hogysem egyszerűen azonosíthatnánk őket a tárcanovella műfajpéldáival, még ha eszünkbe juthat is néhányszor olvasás közben a tárcanovella-szerű epikus formálásmód, mert egyik-másik kötetrészt valóban arra